

Ma
Net

MaNet: ΒΌΙΟ
Τοπωνύμια των Μαστόρων της Πέτρας

Φωτεινή Γιαννουλίδη

Θεοδοσία Μαρούτσι

Tetyana Strashenska

Τοπωνύμια

Το όρος Βόιο και οι κοινωνίες

- ➔ Διαλεκτική σχέση φύσης ανθρώπου και η ονομαστική οικείωση του χώρου
- ➔ Τα τοπωνύμια είναι η «συμπαθητική μελάνη»* των κοινωνιών, με την οποία «γράφουν» ανεπίσημα την ιστορία και την πολιτιστική ταυτότητά τους στον οικειοποιημένο χώρο.
- ➔ Υποκείμενο μελέτης:
 - Φυσικό περιβάλλον
 - Άνθρωπος

**Συμπαθητική μελάνη: Αόρατη μελάνη γραφής, που χρήζει ειδικής επεξεργασίας (π.χ. θέρμανση) για να φανεί πάνω στο χαρτί (Μπαμπινιώτης, 2008).*

Τοπωνύμια

Το όρος Βόιο και οι κοινωνίες

Οθωμανικό Σύστημα Αυτοδιοίκησης
Κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες του 17ου
και κυρίως 18ου αιώνα

Ma
Net

Τοπωνύμια

Ταξίδι στο χώρο και το χρόνο των μαστόρων της πέτρας

Τεχνικές δραστηριότητες:

- Εντοπίζονται μέχρι την δεκαετία του '60
- Αποτυπώνονται στο χώρο και αναβιώνουν μέσα από τα τοπωνύμια

Τοπωνύμια συνυφασμένα με τις διαδρομές των μαστόρων της πέτρας:

- Οδησική μελέτη τοπωνυμίων
- Αναζήτηση, ανάδευση και ανίχνευση της πολιτισμικής εξέλιξης
- Καταγραφή και διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας
- Ανάδειξη οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών εκφάνσεων

Η αρχή και το τέλος

του ταξιδιού των μαστόρων της πέτρας

Ma
Net

Η αρχή και το τέλος

του ταξιδιού των μαστόρων της πέτρας

Κλαψόδεντρος

➤ Οριακό σημείο στην άκρη του χωριού

➤ Σημεία Κλαψόδεντρων:

*Τσιούκα,
Κορτσιά,
πέρα στο Ριάχοβο,
αιωνόβιο πλάτανο ανατολικά του Πενταλόφου*

➤ Τελευταίο σημείο του αποχαιρετισμού των μπουλουκιών
από τις οικογένειές τους.

Κλαψόδεντρος

Κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές εκφάνσεις

- Ιερός τόπος - συναισθηματικά φορτισμένος
- Ορόσημο σημείο των τελετουργικών και εθιμικών εκδηλώσεων
«Οι γυναίκες καίγανε τα κράνια»
- Το όριο των δύο κόσμων, του “εδώ” και του “εκεί”
- Αντιπροσωπευτικός δείκτης της τοπικής κοινωνικής δομής:
 - Το όριο της κινητικότητας
 - Αποτυπώνεται ο χρόνος
κυκλικός για τις γυναίκες, κυκλικός και γραμμικός για τους άνδρες
«αποχωρισμός-διάβαση-επανενοσωμάτωση»

Κλαψόδεντρος

Κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές εκφάνσεις

➔ Αφιετηρία της ενηλικίωσης των μαστορόπουλων

«Το παιδί όταν πήγαινε 14 έπρεπε να μάθει μια τέχνη για να επιβιώσει. [...] Η μάνα δεν σε αφήνει ξέμπαρκο. [...] Η μάνα πρέπει να επιβάλλει να μάθει το παιδί μια τέχνη. [...]»

➔ Αφιετηρία του ταξιδιού της βοϊακής τέχνης και η εξάπλωση των τοπικών τεχνικών χτισίματος

Κλαψόδεντρος

Κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές εκφάνσεις

Ο Κλαψόδεντρος δεν σώζεται σήμερα

*«με εκείνη την παλιά του αίγλη [...] Κι αν κάπου
στα ορεινά χωριά του τόπου μας ζει ακόμα [...] γυμνός, ξερός και
γερασμένος, στέκει μονάχα σαν ανάμνηση και σαν ιστορία»*

(Παπανικολάου, Φ. Δ.)

Η ηχώ της συναισθηματικής φόρτισης του τοπωνύμιου
Κλαψόδεντρος αντανακλάται:

- ➔ στον ποιητικό λόγο του Α. Ταρνανά (1998)
 - ➔ στην λογοτεχνική αφήγηση του Γ. Σκαμπαρδώνη (2011)
 - ➔ στην κινηματογραφική δημιουργία του Α. Καραϊσκάκη (1974)
 - ➔ στην αρχειακή καταγραφή της τοπικής ταυτότητας του Χ. Καραρίδη
- και μεταμορφώνεται σε πηγή έμπνευσης και δημιουργίας

Τοπωνύμια

Ταξίδι στο χώρο και το χρόνο

Ma
Net

*«Τα σπίτια στο Ζουπάνι πάλη οι ίδιοι τα φτιάνανε με την παρέα
μας, έφτιανάμε το σπίτι κι ύστερα έφευγάμε»*

(Γραμματικός Ανδρέας: 261)

Τοπωνύμια

Μονοπάτια

«Τα μονοπάτια [...] έπαιρναν την ονομασία από τις τοποθεσίες που πήγαιναν [...]»

- ➔ Μονοπάτι Γιάχοβο-Τσούκα: οδηγεί στο γεφύρι της Τσούκας
- ➔ Μονοπάτι Πανούκλα: οδηγεί στην ομώνυμη κορυφή
- ➔ Μονοπάτι Ταμπούρι: καταλήγει στην κορυφή *Ταμπούρι* στο Γράμμο

Κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο:

- ➔ Απόδοση άυλων μεταφυσικών χαρακτηριστικών στα μονοπάτια
π.χ. Μονοπάτι Πανούκλα: Ο Άγιος Αθανάσιος σταμάτησε τη «γριά Πανούκλα» πριν εκείνη προλάβει να κατηφορίσει στον Πεντάλοφο

Ιστορικό επίπεδο:

- ➔ Μονοπάτια - πεδία εξέλιξης ιστορικών διαδικασιών:
π.χ. Μονοπάτι Ταμπούρι: έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο την περίοδο του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου

Τοπωνύμια

Μονοπάτια

Ma
Net

Τοπωνύμια

Μονοπάτια

Οικονομικό επίπεδο:

- ➔ προωθούσαν τις τάσεις εξωστρέφειας των κοινωνιών του Βοΐου
- ➔ υπηρετούσαν την ημινομαδική κτηνοτροφική δραστηριότητα
- ➔ αποτέλεσαν δίοδοι για το ταξίδι των μαστόρων της πέτρας στην Ξενιτιά

«Στο έσχατο [σημείο], έξω από το χωριό, [στον Κλαψόδεντρο], από κει, μετά κάνα χιλιόμετρο, οι μάστορες έπαιρναν πλάι την Πραμόριστα, παραπόταμο του Αηλιάκμονα, κι ύστερα το δρόμο για το Τσοτύλι»

(Σκαμπαρδώνης, 2011: 227)

Τοπωνύμια

Μονοπάτια-Γεφύρια

Ma
Net

Τοπωνύμια

Γεφύρια

Το γεφύρι του Ντέρη, Πεντάλοφος:

➔ *Ντέρης*, ιδιοκτητής του μύλου δίπλα στο γεφύρι

Κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο:

- ➔ ο μυλωνάς κατείχε υψηλή σημασία στην καθημερινή ζωή των κατοίκων
- ➔ ο μυλωνάς κατείχε υψηλή θέση στην οικονομία του τόπου
- ➔ τη χρηματοδότηση των μεγάλων δημόσιων έργων, όπως οι γέφυρες, την είχαν αναλάβει πρόσωπα εύρωστα οικονομικά
- ➔ οι μυλωνάδες είχαν οικονομικά συμφέροντα από τη σύνδεση των δρόμων
- ➔ οικονομική και κοινωνική διάκριση των επαγγελματιών
- ➔ ανεπίσημο οικονομικό σύστημα πάνω στο οποίο στηριζόταν η ευημερία μιας κοινωνικής τάξης

Τοπωνύμια

Το Γεφύρι του Ντέρη

Ma
Net

Τοπωνύμια

Γεφύρια

Το γεφύρι του Φυλάκτη, Παλιό Ζουπάνι:

Κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο:

- ➔ Βιολογική ανάγκη - Απόδοση άυλων μεταφυσικών χαρακτηριστικών
- ➔ Δημιουργία μύθου

«είναι αταίριαστο με τη φύση και σκοτώνει τις παλιές ισορροπίες. [...] Οι δρόμοι είναι άχρηστοι για ανθρώπους που δεν έχουν ταξιδέψει με την ψυχή τους. Η εύκολη επαφή με τους άηλους δεν βγάζει σε καλό γιατί φέρνει δεσμούς της επιφάνειας κι όχι της ουσίας»

- ➔ Έντονη οικολογική συνείδηση
- ➔ Κοινωνικές απόψεις - Η έννοια της διατοπικής επικοινωνίας για πολιτικούς, εμπορικούς ή οικονομικούς λόγους δεν ήταν πάντα αποδεκτή από τις κλειστές ορεινές κοινότητες

Τοπωνύμια

Το Γεφύρι του Φυλάχτη

Ma
Net

Τοπωνύμια

Νερόμυλοι

Ο μύλος του Ντέρη, ο μύλος του Φυλάχτη
και ο μύλος του Καραγιάννη:

➔ Έπαιρναν το όνομα του ιδιοκτήτη

Κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο:

➔ Ο μυλωνάς κατείχε υψηλή θέση στην την οικονομία

Τοπωνύμια

Ο Νερόμυλος του Ντέρη

Ma
Net

Τοπωνύμια

Νερόμυλοι

Μύλος του Καραγιάννη (*Κουτσούφλιανος και Καραγιάννης*)

- *Κουτσούφλιανος*: τοπωνύμιο του μικρού μαχαλά του Δίλοφου
- *Καραγιάννης ή Κουμπορέλλας ή Κουτσουφλιανιώτης*: αρχιμάστορας του ναού του Δίλοφου, η Κοίμηση της Θεοτόκου
- Νερόμυλος του *Καραγιάννη*: έξω από το χωριό Βυθός

Κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο:

- Οικογενειοκρατική δομή του χώρου
- Πατρωνυμικός χαρακτήρας των κοινωνιών

Τοπωνύμια

Δομικά Υλικά

Γκραντίτοκα, Στράιστα:

- ➔ Το βουνό αποτελούσε σημαντική πηγή οικοδομικών υλικών

Βασούλτσα, το ρέμα του Σκηπς, το ρέμα Καψάλια:

- ➔ Τα ρέματα ήταν πλούσια πηγή πέτρας κατάλληλη για τη μαστορική τέχνη
- ➔ Βασούλτσα - κύρια πηγή γκρι και πιο γερής πέτρας
- ➔ το ρέμα του Σκηπς - πηγή κίτρινης και πιο ελαφριάς πέτρα για τα ανώτερα τμήματα των κατασκευών.

Νερικίτα:

- ➔ «*εκεί όπου έπαιρναν τα ξύλα*», περιγράφει ο κ. Ν.Χ. - δευτερεύον βασικό υλικό της τέχνης των μαστοροκαληφάδων

Τοπωνύμια

Η Γκραντίσκα

Ma
Net

Τοπωνύμια

Βρύσες και Πηγάδια

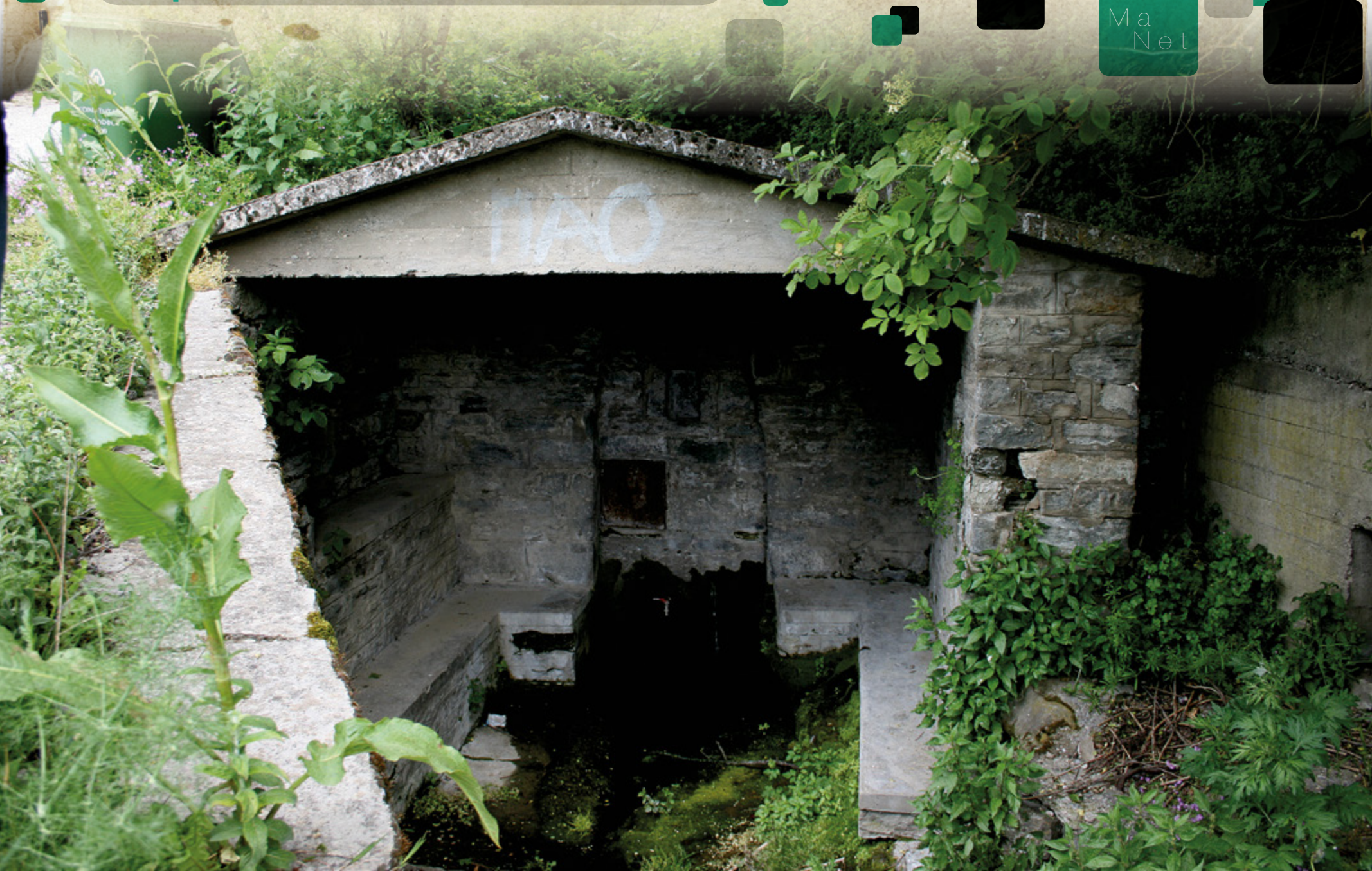
Η ονομασία πηγαδιών σχετίζεται με το όνομα του νοικοκύρη που το κατείχε.

- ο Πάνω Μέγας ο Κάτω μέγας και το Ζουράδικο (κάτω μαχαλάς του Πεντάλοφου),
- η Παύλινα, η Σκήψ και οι ποτίστρες Γυφτοκάλογο και Γκόγκα (πάνω μαχαλάς του Πεντάλοφου),
- βρύση Κερασοφτάδων ή Μητράκα, Σταυρού ή Αγιονέρι (Βυθός),
- βρύση Καρούμπελος, Βλάχου και το πηγάδι της Σαμαρίνα (Αγία Σωτήρα),
- Μπναρ' το Μυλωνάδικο ή Μπναρ' το Μινγκιάδικο, Δουμουσιάρικο και Γκιουράδικο Μπνάρι

Τοπωνύμια

Η Βρύση Σκηνής

Ma
Net

Τοπωνύμια

Οι Γυναίκες

*«Ο καιρός περνά. Οι άντρες αρχίζουν να φεύγουν.
Οι γυναίκες μένουν μόνες»,*

(Καραϊσκάκης, 1974)

Μπραμόρτσα:

- ➔ ποταμός Πραμόριτσα

Καραγιάν:

- ➔ το μαντάνι-ντιστρέλα του Καραγιάννη στο χωριό Βυθός

Κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο:

- ➔ τα όρια του χώρου και της κινητικότητας των γυναικών
- ➔ μεταβλητότητα των κοινωνικό-οικονομικών δομών
- ➔ δυναμικός ρόλος της γυναίκας στη βοϊακή κοινωνία

«Οι γυναίκες έφερναν εισόδημα πολύ πιο ισχυρό»

Τοπωνύμια

Οι Γυναίκες

Ma
Net

Συμπεράσματα

Μελέτη των τοπωνυμίων:

- καταγραφή μνήμων και κοινωνικής ιστορίας και πολιτισμού
- αποτύπωση της πολύπλοκης διάδρασης φύσης-ανθρώπου
- εύπληστη ερμηνεία των τοπωνυμίων οδηγεί σε αλυσιδωτές αναγνώσεις κοινωνικό-πολιτικο-οικονομικού εύρους
- η οικειοποίηση του χώρου από τους μαστόρους ακολουθείται ή πραγματοποιείται παράλληλα από άλλα πρόσωπα της βοϊακής κοινωνίας (μυλωνάδες, γυναίκες, εμπόρους, ελληνικός στρατός κλπ)

Τα τοπωνύμια αποτελούν αφετηρίες, ενδιαμέσοι σταθμοί, τέληματα ενός ταξιδιού, όπου όλοι κινούνται σε παράλληλο ή εναλλασσόμενο χρόνο αλλά στον ίδιο ουσιαστικά χώρο.

Πεντάλοφος

Ma
Net

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ!

MaNet

